

**Kutsekeskharidusõppe õppekavade kohustuslike põhiõpingute, üldharidusõpingute ja valikõpingute moodulite kirjeldused**

**1. Põhiõpingute moodulite „Oskused eluks ja tööks“ ja „Digioskuste arendamine“ kirjeldused**

Mooduli nr	Mooduli nimetus	Mooduli õppe maht Eesti kutsehariduse arvestuspunktides (EKAP)
1	<b>Oskused eluks ja tööks</b>	<b>15 EKAP</b>
<p><b>Eesmärk:</b> õpetusega taotletakse, et õpilane arendab pädevusi, mis on vajalikud edasisel õpiteel ja ühiskonnas ennastjuhtivalt, vastutustundlikult ja tulemuslikult toimimiseks.</p>		
<p><b>Õpiväljund</b>                  Õpilane                  1) püstitab enesearengu eesmärgid, arvestades enda võimeid ja võimalusi ning väärtustades tervislikke eluviise</p>	<p><b>Hindamiskriteeriumid</b>                  Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• selgitab tervislike eluviiside ja turvalise keskkonna tähtsust, sh toetavate suhtlusvõrgustike rolli tervise, õpimotivatsiooni ja üldise toimetuleku tagamisel;</li> <li>• analüüsib juhendamisel enda käitumisharjumusi ning nende mõju enda tervisele, heaolule ja üldisele toimetulekule;</li> <li>• hindab oma vaimse ja füüsilise tervise seisundit, arvestades põhilisi tegureid nagu magamine, toitumine, liikumine, suhted, kasutades selleks usaldusväärseid enesehindamise tehnikaid, sh veebipõhiseid töövahendeid;</li> <li>• koostab juhendamisel aja- ja tegevuskava enda vaimse ja füüsilise heaolu säilitamiseks, kasutades selleks erinevaid tervise edendamise ja säilitamise võimalusi;</li> <li>• kasutab kodukoha ja kooli lähedal paiknevaid liikumisradu, harjutusväljakuid ja võimalusi erinevate liikumisviisidega tegelemiseks;</li> <li>• oskab kasutada mobiilirakendusi liikumisharjumuse ja kehalise aktiivsuse jälgimiseks;</li> <li>• analüüsib juhendamisel enda huvisid, väärtushoiakuid, oskusi, teadmisi, kogemusi ja isikuomadusi;</li> <li>• sõnastab eneseanalüüsi tulemustest lähtuvalt juhendamisel eesmärgid isiklike ja akadeemiliste sihtide poole liikumiseks</li> </ul>	
<p>2) kasutab teadlikult erinevaid õpistrateegiaid ja -viise enda õpitegevuse kavandamisel ja juhtimisel</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• selgitab juhendatult õppimise olemust ning teadmiste ja oskuste omandamise protsessi, kasutades erinevaid teabeallikaid;</li> <li>• iseloomustab erinevaid õpistrateegiaid ja õppimise viise, seostades neid enda senise õpikäitumisega;</li> <li>• oskab analüüsida enda õpiharjumusi ning arvestada tahtliku ja tahtmatu tähelepanu mõju oma õpitegevusele;</li> <li>• analüüsib juhendamisel oma õpimotivatsiooni, määrates kindlaks seda soodustavad ja takistavad tegurid;</li> </ul>	

	<ul style="list-style-type: none"> <li>• koostab juhendamisel isikliku eesmärgipärase õppimis- ja igapäevategevuste ajakava, lähtudes enda huvidest, eneseteostusega seotud eesmärkidest ja võimalustest;</li> <li>• annab hinnangu enda varasematele õpitulemustele, arvestades eneseanalüüsi tulemusi ja saadud tagasisidet;</li> <li>• kavandab muudatused enda õppimisharjumustes lähtuvalt hindamistulemustest ning toob saadud tagasiside põhjal näiteid õpistrateegiate kasutamisest õpitegevustes;</li> <li>• selgitab juhendamisel stressi ja frustratsiooniga toimetuleku võimalusi;</li> </ul>
<p>3) tegutseb seatud eesmärkide saavutamiseks vastutustundlikult nii iseseisvalt kui ka kollektiivi liikmena</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• suhtleb sotsiaalselt heakskiidetud vormis erinevas vanuses ja kultuuritaustaga inimestega, valides asjakohase käitumis- ja väljendusviisi ning kohandades suhtlemisviise vastavalt tagasisidele ja suhtluse eesmärkidele;</li> <li>• jagab asjakohast infot nii kirjalikult, suuliselt kui ka visuaalselt, kasutades sobivaid suhtlemisvahendeid ja -vorme ning lähtudes suhtluspartnerist (sõber, kaasõpilane, õpetaja, ametiasutus);</li> <li>• kohandab enda suhtlemisviise vastavalt tagasisidele ja suhtluse eesmärkidele;</li> <li>• toob näiteid illustreerimaks, kuidas esmamulje, eelarvamused, sh stereotüübid mõjutavad inimeste käitumist;</li> <li>• iseloomustab erinevaid meeskonnatöö rolle ja nende mõju töö tulemuslikkusele, kasutades teabeallikaid;</li> <li>• analüüsib juhendamisel rühmas toimuvaid protsesse ja nende võimalikku mõju inimese käitumisele igapäevaelus;</li> <li>• teeb kaaslastega teadlikult koostööd ühiste eesmärkide saavutamiseks, järgides meeskonnatöö põhimõtteid, suhtlus- ja käitumisnorme ning kasutades digitaalseid ühistöövahendeid;</li> </ul>
<p>4) mõistab ettevõtliku, väärtust loova ja vastutustundliku tegutsemise olulisust nii endale kui ka ühiskonnale</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• selgitab juhendamisel vastutustundliku tarbimise ja tootmise põhimõtteid ning tehtavate valikute mõju keskkonnale, kogukondadele ja enda heaolule;</li> <li>• toob näiteid probleemsetest tarbimissituatsioonidest ning oskab otsida abi oma õiguste kaitseks;</li> <li>• hindab kriitiliselt ostudega seotud teadete, pakkumiste ja soovitude usaldusväärsust;</li> <li>• kirjeldab jätkusuutliku arengu eesmarke, seostades neid ümbritseva keskkonna ja õpitava valdkonnaga;</li> <li>• kaardistab juhendamisel ühiskonnas esinevaid sotsiaalseid probleeme, kasutades erinevaid teabeallikaid ja infotehnoloogiavahendeid;</li> <li>• analüüsib meeskonnatööna valitud probleemi lahendamise võimalusi, kasutades tõenduspõhiseid fakte ja teabeallikaid;</li> <li>• kavandab juhendatud meeskonnatööna tegevuskava valitud probleemi lahendamiseks, kasutades loovustehnikaid ning arvestades ressursside säästliku ja vastutustundliku kasutamise põhimõtteid;</li> <li>• kavandab lahenduse elluviimiseks vajaliku eelarve, kasutades digivahendeid;</li> </ul>
<p>5) mõistab tööturu toimimise põhimõtteid ja enda arenguvajadusi tööturule sisenemiseks</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• selgitab teabeallikate põhjal majanduslike, tehnoloogiliste, looduslike ja teiste keskkonnatingimuste muutuste mõju majanduskeskkonnale;</li> <li>• iseloomustab juhendatud meeskonnatööna Eesti majanduskeskkonna ja tööturu toimimist eri tegevusvaldkondades, kasutades erinevaid teabeallikaid;</li> <li>• iseloomustab erineva haridustaseme ja oskustega inimeste võimalusi tööturul, arvestades töötasu seost väärtusloomega;</li> <li>• selgitab teabeallikate põhjal tööandja ja töövõtja õigusi ja kohustusi töösuhetes;</li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>võrdleb erinevate lepingutingimuste tähtsust töösuhetes võimalike probleemide ennetamisel;</li> <li>võrdleb enda kogemusi ja oskusi valitud tegevusvaldkonnas erinevates ametites ja rollides tegutsemiseks vajalikega, kasutades oskuste kompassi;</li> <li>kavandab enesearengut toetavaid tegevusi, lähtudes enda eesmärkidest ja arendamist vajavatest oskustest;</li> <li>selgitab ressursside (raha, aeg, inimesed) vajadust ja säästmise võimalusi, arvestades enda seatud eesmärkidega;</li> </ul>	
6) kasutab varasemaid teadmisi, oskusi ja kogemusi igapäevaeluga seonduvate ülesannete lahendamisel	<ul style="list-style-type: none"> <li>lahendab igapäevaeluga seonduvaid arvutusülesandeid, kasutades koolimatemaatikast tuttavaid mudeleid ja meetodeid;</li> <li>planeerib digivahendite abil igapäevased tulud-kulud, arvestades enda vajaduste ja võimalustega;</li> <li>esitab kirjalikku ja suulist informatsiooni selgelt ja struktureeritult nii eesti keeles kui ka põhikoolis õpitud võõrkeeles;</li> <li>kasutab tehnoloogilisi vahendeid ja seadmeid ning tõenduspõhiseid andmeid otsuste või järelduste tegemiseks igapäevaeluga seotud küsimustes;</li> <li>kasutab igapäevaelus ettetulevate olukordade lahendamisel eesti- ja võõrkeelseid teabeallikaid;</li> <li>koostab pädevuse piires eesti- ja võõrkeelseid tekste, lähtudes igapäevaelu vajadustest;</li> <li>otsib tööülesande täitmiseks vajalikku teavet, hinnates erinevate teabeallikate usaldusväärsust;</li> <li>lahendab reaalelulisi ülesandeid, sidudes tervikuks mitme ainevaldkonna teadmisi ja oskusi;</li> <li>toob näiteid matemaatika, füüsika, keemia ja bioloogia omavahelistest seostest igapäevaelus.</li> </ul>	
7) korraldab teadlikult oma rahaasju, mõistes, et oma hea finantsilise käekäigu eest vastutab vaid tema ise	<ul style="list-style-type: none"> <li>koostab isikliku eelarve, arvestades enda finantseesmärke, analüüsides juhendamisel oma sissetulekuid, väljaminekuid ja rahalist seisu, sh säästmise võimalusi;</li> <li>arutleb meeskonnatöona sissetuleku, tarbimisvalikute ja investeerimisotsuste mõju üle üksikisiku, ühiskonna ja keskkonna tasandil;</li> <li>hindab elumuutvate sündmuste (abiellumine, laste saamine, õnnetus, surm) mõju finantsplaneerimisele, eristades rahalist väärtust emotsionaalsetest jt väärtustest;</li> <li>kirjeldab pangateenuseid ja finantsteenuse osutaja rolli üksikisiku rahaasjade korraldamisel, tuues esile pakutavaid võimalusi, kaasnevaid kohustusi ja riske;</li> <li>oskab valida laenutooteid, kasutades sobivaid võrdlusvahendeid ning arvestades pakutavat intressimäära ja maksetingimusi;</li> <li>iseloomustab põhiomaduste alusel peamiste varaklasside nagu kinnisvara, võlakirjad ja aktsiad olemust ja erinevusi ning nende kasutamisevõimalusi ja sellega kaasnevaid riske isiklike finantseesmärkide saavutamiseks;</li> <li>kirjeldab isikliku eluaseme soetamise võimalusi, tuues välja üürimise ja ostmise eelised ja puudused;</li> <li>selgitab pensioni kui pikaajalise finantsmehhanismi olemust ja selle planeerimise olulisust, kasutades asjakohaseid teabematerjale</li> </ul>	
2.	<b>Digioskuste arendamine</b>	<b>5 EKAP</b>
<b>Eesmärk:</b> õpetusega taotletakse, et õpilane arendab enda digipädevusi elektroonilise teabe otsimiseks, loomiseks ja haldamiseks, arvestades digitehnoloogia kasutamisel tervisekaitse ja küberturvalisuse nõuete ning autorikaitse ja eetika põhimõtetega.		

<b>Õpiväljundid</b> <b>Õpilane</b>	<b>Hindamiskriteeriumid</b> <b>Õpilane</b>
1) kasutab digikeskkonnast vajaliku teabe leidmiseks sobivaid infootsingu ja andmehalduse võtteid, hinnates digisisu asjakohasust	<ul style="list-style-type: none"> <li>• määrab kindlaks oma teabevajaduse ning rakendab sobivaid infootsingu võtteid, et leida digikeskkonnast asjakohane teave;</li> <li>• otsib ja filtreerib andmeid, infot ja materjale eesmärgipäraselt, kasutades erinevaid otsingumeetodeid ja -tööriistu;</li> <li>• analüüsib juhendamisel leitud andmeid, infot ja digisisu, hinnates nende allikate päritolu usaldusväärsust ja asjakohasust;</li> <li>• salvestab ja korrastab digikeskkonnas faile, kasutades kaustu ja kategooriaid, et tagada lihtne ligipääs ja haldus;</li> <li>• töötleb ja analüüsib andmeid tabelarvutuse abil ning esitleb tulemusi selgelt ja arusaadavalt diagrammide ja skeemide abil;</li> </ul>
2) kasutab info jagamiseks, suhtlemiseks ja koostööks sobivaid digilahendusi, arvestades digikeskkonnas kehtivaid suhtlus- ja käitumisnorme ning küberturvalisuse nõudeid	<ul style="list-style-type: none"> <li>• kasutab sobivaid digitehnoloogiaid ja -sisu, et tõhusalt suhelda ja panustada meeskonnatöösse;</li> <li>• jagab infot ja faile digikeskkonnas, valides selleks kontekstist ja eesmärgist tulenevalt korrektse viisi ja sobiva vahendi;</li> <li>• kasutab iseseisvalt ja efektiivselt kooli, kohaliku omavalitsuse, riigi ja ettevõtete digiteenuseid, näiteks e-päevik, riigiportaal, digitaalsed õpikeskkonnad, pangateenused;</li> <li>• kasutab turvaliselt ühismeediat, ajaveebi ja video jagamise platvorme oma algatuste tutvustamiseks ja teiste kaasamiseks;</li> <li>• järgib digikeskkonnas kehtivaid suhtlus- ja käitumisnorme, arvestades erinevate sihtrühmade kultuurilisest, vanuselisest ja keelelisest eripärasest tulenevaid vajadusi;</li> <li>• haldab enda digitaalset identiteeti, arvestades küberturvalisuse nõuetega;</li> <li>• analüüsib juhendamisel oma digitaalset jalajälge ja selle mõju enda kuvandile;</li> </ul>
3) loob ja täiustab digisisu, kasutades sobivaid tööriistu, sh tehisintellekti lahendusi vastutustundlikult ning arvestades autoriõiguse põhimõtteid	<ul style="list-style-type: none"> <li>• loob digisisu teksti, esitluse, pildi ja videona, kasutades sobivaid tööriistu ning arvestades kvaliteedi, konteksti ja eesmärkidega;</li> <li>• kohandab olemasolevat digisisu uue ja sisukama digimaterjali loomiseks, kombineerides erinevaid teabeallikaid ja digimaterjale;</li> <li>• järgib digisisu loomisel ja kasutamisel autoriõiguse ning eetika põhimõtteid, arvestades andmekaitse ja konfidentsiaalsuse nõuetega;</li> <li>• rakendab juhendamisel asjakohaseid litsentsitingimusi (<i>Creative Commons</i>) vastavalt sisule ja kontekstile;</li> <li>• kasutab tehisintellekti rakendusi digisisu loomisel ja muutmisel vastutustundlikult, arvestades kvaliteeti ja konteksti;</li> <li>• analüüsib juhendamisel tehisintellekti loodud digisisu täpsust, usaldusväärsust ja konteksti sobivust;</li> </ul>
4) kaitseb oma digiseadet, isikuandmeid, privaatsust ja tervist, rakendades küberturvalisuse ja	<ul style="list-style-type: none"> <li>• kaitseb oma digiseadmeid ja nende sisu, rakendades ohtude vähendamiseks asjakohaseid turvameetmeid ja uuendades regulaarselt vastavat tarkvara;</li> <li>• tuvastab digiseadmeid ähvardavad ohud ja rakendab ennetusmeetmeid nende vältimiseks;</li> </ul>

<p>jätksuutliku arengu põhimõtteid</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• rakendab turvameetmeid isikuandmete ja privaatsuse kaitseks, kasutades tugevaid parooli, kaheastmelist autentimist ning andmete krüpteerimist, et piirata juurdepääsu enda andmetele;</li> <li>• analüüsib digiteenuse privaatsusreegleid ja kohandab privaatsusseadeid oma isikuandmete kaitseks;</li> <li>• analüüsib enda käitumist digitehnoloogia kasutamisel, lähtudes sellega seotud vaimse ja füüsilise tervise riskidest;</li> <li>• säilitab tervisliku tasakaalu digitehnoloogia kasutamisel, rakendades ajapiiranguid, puhkeperioode ja ergonoomilisi töövõtteid;</li> <li>• reageerib adekvaatselt küberkiusamisele ning kasutab sobivaid vastumeetmeid, vältimaks edasist kahju;</li> <li>• analüüsib digitehnoloogia keskkonnamõju ja rakendab ressursisäästlikke digikäitumise meetodeid, optimeerides seadmete energiatarvet ja eluea kestust ning hallates digiprügi ökoloogilise jalajälje vähendamiseks;</li> </ul>
<p>5) lahendab digitehnoloogia kasutamisega seotud probleeme, tuvastades tehnilised tõrked ning valides sobivad lahendused nende likvideerimiseks</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• tuvastab digiseadme lihtsama tehnilise tõrke põhjuse ja lahendab selle juhendi abil;</li> <li>• valib konkreetse ülesande jaoks sobiva riist- ja tarkvara, arvestades ülesande spetsiifikat ja võimalikke alternatiive;</li> <li>• kohandab ja seadistab juhendite alusel digiteenust või platvormi vastavalt enda vajadustele;</li> <li>• analüüsib oma digipädevust, koostab plaani enese arendamiseks ja oskuste täiendamiseks;</li> <li>• toetab digitehnoloogia vähemkogenud kasutajaid, pakkudes juhiseid ja variante probleemide lahendamiseks.</li> </ul>

## 2. Kohustuslike üldharidusõpingute moodulite kirjeldused

Mooduli nr	Mooduli nimetus	Mooduli õppe maht Eesti kutsehariduse arvestuspunktides (EKAP)
1.	Keel ja kirjandus	14 EKAP
<p><b>Eesmärk:</b> õpetusega taotletakse, et õpilane väljendab ennast eesti keeles selgelt ja arusaadavalt nii suuliselt kui ka kirjalikult, kujundab keele ja kirjanduse kaudu rahvuslikku, riiklikku ja iseenda identiteeti ning arendab tekstide analüüsimise ja tõlgendamise abil kriitilist ja loomingulist mõtlemist, aktsepteerides kultuuridevahelisi erinevusi.</p>		
<p><b>Märkus:</b> õpilasel, kes on omandanud põhihariduse eesti keelest erineva õppekeelega koolis või klassis ja vajab tuge eesti keeles õpingute jätkamiseks, võib asendada mooduli „Keel ja kirjandus“ mooduliga „Eesti keel teise keelena ja kirjandus“.</p>		
<p><b>Õpiväljundid</b> Õpilane</p> <p>1) väljendub nii suuliselt kui ka kirjalikult selgelt, asjakohaselt ja eesmärgipäraselt sõltuvalt suhtlusolukorrast ja teksti liigist</p>	<p><b>Hindamiskriteeriumid</b> Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• vahendab kogemusi ja teadmisi, väljendab arvamusi ja hinnanguid ning kohandab oma keelevelikuid vastavalt suhtlusolukorrale või teksti liigile;</li> <li>• struktureerib nii kirjas kui ka kõnes loogilise ülesehitusega ja sidusat teksti;</li> <li>• argumenteerib selgelt ja veenvalt, kaitseb oma seisukohti nii suuliselt kui ka kirjalikult;</li> <li>• korrigeerib ja redigeerib oma teksti, kasutab otstarbekalt keeleallikaid ja teabekeskondi ning teeb teadlikke keelevelikuid;</li> <li>• kuulab, loeb ja annab asjakohast tagasisidet ning kasutab seda tekstiloomes ja suhtlusolukordades, näiteks rühmatöös, täidab eesmärgipäraseid, koostööd soodustavaid ülesandeid;</li> <li>• kasutab ja edastab eri allikaist, sh digi- ja meediakeskkondadest leitud infot, hindab teabe usaldusväärsust;</li> <li>• kasutab nii kirjas kui ka kõnes mitmekesist ja sobilikku sõnavara;</li> <li>• osaleb tekstikesksetes aruteludes;</li> </ul>	
<p>2) loeb, kuulab ja vaatab eri liiki ja žanrist tarbe- ja ilukirjandustekste, sh (audio)visuaalseid, seotud ja sidumata jm tekste ning arutleb nende üle</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• väljendab oma seisukohta loetu, kuuldu ja nähtu üle ning valib selleks sobiva keelekasutuse ja teksti liigi;</li> <li>• sünteesib mitmest allikast pärit infot ja arutluskäike;</li> <li>• vahendab kogemusi ning osaleb ühisarutelus loetud ja vaadatud teoste üle, tuues asjakohaseid näiteid;</li> <li>• reflekteerib uut infot ja erinevaid vaatenurki ning kujundab oma arvamuse;</li> <li>• leiab tundmatutele sõnadele ja väljenditele tähendusi lähtuvalt kontekstist või kasutades sobivaid andmebaase;</li> <li>• täidab ülesandeid eesmärgipäraselt ja koostööd tehes;</li> </ul>	

<p>3) kasutab nii suulises kui ka kirjalikus tekstiloomes erinevaid allikaid (ka tehisintellekti), järeldab ja loob seoseid, teadvustab intellektuaalomandit;</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• tõlgendab, analüüsib ja koostab eri liiki suulisi ja kirjalikke tekste;</li> <li>• eristab faktidel põhinevat teavet ja arvamust;</li> <li>• kasutab tekstiloomes erinevaid allikaid ja alustekste (sealhulgas tehisintellekti loodut) ning viitab nendele;</li> <li>• toetub tekstiloomes usaldusväärsetele ja sobivatele allikatele;</li> <li>• võrdleb kahte teksti või teost, käsitledes nende sarnasusi ja erinevusi;</li> <li>• osaleb eesmärgipäraselt veebitoimingutes ja -koostöös;</li> <li>• kasutab tehisintellekti võimalusi teadlikult oma õpiprotsessi toetamiseks;</li> <li>• kasutab pingevalt ja mitmekülgselt levinumaid digiseadmeid ja -rakendusi ning järgib süstemaatiliselt andmekaitsega seotud juhiseid;</li> <li>• mõistab veebiidentiteedi loomise ja selle kaitsmise põhimõtteid;</li> <li>• täidab ülesandeid eesmärgipäraselt ja koostööd tehes;</li> </ul>
<p>4) kujundab keele ja kirjanduse abil enda identiteeti, mis võimaldab enesejuhtimist, eneseanalüüsi ning sügavamalt ühiskonna ja kultuuride mõistmist ja nendes osalemist;</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• seostab keele- ja kirjandusnähtusi ühiskondliku ja kultuurilise kontekstiga;</li> <li>• selgitab keele ja kirjanduse rolli kultuuri kandjana ja avaliku suhtluse vahendajana;</li> <li>• nimetab ja analüüsib eesti kultuurile ja eestlaste identiteedile olulisemaid tüvitekste, -teoseid;</li> <li>• seostab teose (sh film ja näidend) või teksti sündmustikku, tegelasi ja konteksti isiklike kogemustega;</li> <li>• koostab selgeid, üksikasjalikke kirjeldusi ning ettekandeid huvi- ja erialavaldkonna teemadel;</li> <li>• kohaneb mitmesugustes, sh võõrastes suhtlusolukordades ja oskab valida sobivaid strateegiaid;</li> <li>• täidab ülesandeid eesmärgipäraselt ja koostööd tehes;</li> </ul>
<p>5) tõlgendab nii eesti kui ka maailmakirjanduse teoseid ning suhestab neid erinevate eluvaldkondade ja iseendaga.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• loeb õpingute ajal tervikteoseid, valides mitmekesisest lugemismaterjali vastavalt huvidele, soovidele ja vajadustele;</li> <li>• esitab küsimusi ja vastab loetu põhjal küsimustele, mõistes ka teoste allteksti ja kujundlikku keelt;</li> <li>• kasutab eri tekstide puhul erinevat lugemisstrateegiat;</li> <li>• tõlgendab teost kirjandusloolisest kontekstist lähtuvalt;</li> <li>• nimetab kirjanduse põhižanre, nende tunnuseid, ülesehitust ja tõlgendusvõimalusi ning olulisemaid esindajaid;</li> <li>• kasutab tekstianalüüsis õigesti kirjanduse põhimõisteid;</li> <li>• eristab tekstinäidete põhjal žanre ja kujutamiskiise,</li> <li>• võrdleb teoste sisu, väljenduslaadi ja ülesehitust, kasutades oma väidete kinnitamiseks tekstinäiteid;</li> <li>• avaldab ja põhjendab oma arvamust loetu kohta, kasutades oma väidete kinnitamiseks tekstinäiteid ja tsitaate;</li> <li>• täidab ülesandeid eesmärgipäraselt ja koostööd tehes.</li> </ul>

2.	<b>Eesti keel teise keelena ja kirjandus</b>	<b>14 EKAP</b>
<p><b>Eesmärk:</b> õpetusega taotletakse, et õpilane väärtustab eesti keelt kui kultuuri kandjat ja avaliku suhtluse vahendit ning omandab eakohase keeleoskuse, mis võimaldab tal jätkata õpinguid eesti keeles, osaleda aktiivselt ühiskonnaelus ja tulla edukalt toime tööturul. Õpilane mõistab eesti keele ja kirjanduse rolli rahvusliku, riikliku ja isikliku identiteedi aluse ja kultuuri osana.</p>		
<p><b>Märkus:</b> õpe põhineb tekstikesksel keele- ja kirjandusõpetusel ning keeleõppe raamdokumendi nõuetel. Kasutatakse eesti keele teise keelena õppemetoodikat, erinevaid tekste ja tekstitoiminguid. Rõhk on nii suulise kui ka kirjaliku teksti mõistmisel, analüüsil ja tõlgendamisel ning</p>		

väljendusoskuse arendamisel nii suuliselt kui ka kirjalikult. Tekstitoimingud hõlmavad funktsionaalset lugemist, arutlemist, kriitilist hindamist, stiilivahendite analüüsi ja praktilist rakendamist tekstiloomes, kasutades trükitud ja digitaalseid keeleressursse.

<b>Õpiväljundid</b>	<b>Hindamiskriteeriumid</b>
Õpilane 1) mõistab eri liiki eestikeelseid tekste ning eri allikates ja keskkondades pakutavat teavet	Õpilane <ul style="list-style-type: none"><li>• mõistab kõneleja keelt, suudab jälgida pikka mõttevahetust;</li><li>• tunneb ära erinevad tekstitüübid, levinumad kõnekujundid ja idioomid;</li><li>• tabab ja toob välja iga vestleja peamõtte arutelus;</li><li>• saab aru pikkadest eri laadi tekstidest, kui on võimalik lugeda korduvalt ja kasutada teabeallikaid;</li><li>• valib sobivaid teatmeallikaid teksti paremaks mõistmiseks;</li><li>• loeb iseseisvalt eri laadis ja žanris tekste, kohandades lugemise viisi ja kiirust sõltuvalt tekstist ja lugemise eesmärgist;</li><li>• kasutab keelt loomulikult, paindlikult ja tulemuslikult enamikus suhtlusolukordades;</li></ul>
2) arendab oma loovvõimeid, kirjutab ja esitab eri tüüpi ning eri žanris tekste, tuginedes vajaduse korral asjakohastele alustekstidele	<ul style="list-style-type: none"><li>• loob erinevaid tekstitüüpe, mille arutluskäik on loogiline, tekst sidus ja teemakohane, kokkuvõtte sobiv;</li><li>• valib ja kasutab etteantud teemale kohaseid argumente;</li><li>• kirjeldab tegevusjuhiseid ja teenuste tutvustusi;</li><li>• koostab põhjaliku ülevaate pikkadest ja keerukatest artiklitest, erinevatest abstraktsetest tekstidest, andes edasi teksti mõtte ja autori arvamuse;</li><li>• kasutab tekstiloomes ja esitlemisel vajaduse korral sobivaid digivahendeid;</li><li>• rakendab teksti tüübist ja teemast lähtuvalt sobivat tooni, stiili ja registrit;</li><li>• väljendab oma seisukohta loetu, kuuldu ja nähtu kohta ning valib selleks sobiva keelekasutuse ja teksti liigi;</li><li>• vahendab kogemusi ning osaleb ühisarutelus loetud ja vaadatud teoste üle, tuues asjakohaseid näiteid;</li></ul>
3) väljendub ladusalt, korrektselt ja mõjusalt mitmesugustel üldistel ning õpinguid, tööd ja vaba aega puudutataval teemadel, sidudes mõtteid selgelt nii suuliselt kui ka kirjalikus tekstis, suheldes koostöiselt nii tava- kui ka digikeskkonnas	<ul style="list-style-type: none"><li>• osaleb arutelus, väitleb abstraktse teema üle, põhjendab oma seisukohti ja teeb kaaslastega koostööd;</li><li>• suhtleb erinevatel teemadel, juhivad vestlust ja annab tagasisidet;</li><li>• kohaneb mitmesugustes suhtlusolukordades ja valib sobivad suhtlusstrateegiad;</li><li>• hääldab sõnu ja lauseid selgelt ja loomulikult;</li><li>• mõistab vestluskaaslaste väljendatut üksikasjalikult;</li><li>• tuleb toime läbirääkimistega avalikus, töö- ja hariduselus;</li></ul>
4) kasutab spontaanses suhtluses grammatiliselt õiget keelt ega pea sõnumit	

eriti lihtsustama, valib olukorrale sobiva registri		
5) suudab suhtlust tõhusalt vahendada ja toetada, kohandades oma väljendusviisi, ning arutelu edasi arendada, esitades küsimusi	<ul style="list-style-type: none"> <li>• juhib suurema pingutuseta vestlust tuttavatel teemadel;</li> <li>• tõlgendab diagramme, jooniseid ja tabelleid, annab edasi neis sisalduvat infot;</li> <li>• suudab selgelt edasi anda tekstide ja visuaalide mõtet;</li> <li>• muudab oma väljendusviisi vastavalt suhtluskaaslase vajadustele ja tasemele;</li> <li>• teeb märkmeid, esitab arusaamatuste korral lisaküsimusi ja vastab küsimustele;</li> <li>• tõlgib mõtteid ja arutelusid eesti keelest teise keelde ja/või vastupidi nii, et säilib algteksti mõte;</li> <li>• koostab kokkuvõtteid ja teeb kokkuvõtlikke märkmeid (loeng, telesaade, ettekanne jms);</li> <li>• sõnastab loetud teksti ümber, refereerib nii kirjalikust kui ka suulisest allikast saadud infot, austades intellektuaalset omandit, kasutab korrektset viitamist;</li> </ul>	
6) kujundab eesti keele ja kirjanduse abil enda identiteeti, mis võimaldab enesejuhtimist, eneseanalüüsi ning ühiskonna ja kultuuri mõistmist ja nendes osalemist	<ul style="list-style-type: none"> <li>• seostab eesti keele- ja kirjandusnähtusi ühiskondliku ja kultuurilise kontekstiga;</li> <li>• selgitab eesti keele ja kirjanduse rolli kultuuri kandjana ja avaliku suhtluse vahendajana;</li> <li>• nimetab ja analüüsib juhendamisel eesti kultuurile ja eestlaste identiteedile olulisemaid tüvitekste, -teoseid;</li> <li>• seostab teose (sh film ja näidend) või teksti sündmustikku, tegelasi ja konteksti isiklike kogemustega;</li> <li>• koostab selgeid, üksikasjalikke kirjeldusi ning ettekandeid huvi- ja erialavaldkonna teemadel;</li> <li>• kohaneb mitmesugustes, sh võõrastes suhtlusolukordades ja oskab valida suhtlemiseks sobivaid strateegiaid;</li> </ul>	
7) suhestab nii eesti kui ka maailmakirjanduse teoseid erinevate eluvaldkondade ja iseendaga	<ul style="list-style-type: none"> <li>• loeb õpingute ajal tervikteoseid, valides mitmekesisest lugemismaterjali vastavalt huvidele, soovidele ja vajadustele;</li> <li>• esitab küsimusi ja vastab loetu põhjal küsimustele, mõistes ka teoste allteksti ja kujundlikku keelt;</li> <li>• kasutab eri tekstide puhul erinevat lugemisstrateegiat;</li> <li>• tõlgendab teost kirjandusloolisest kontekstist lähtuvalt;</li> <li>• nimetab kirjanduse põhižanre, nende tunnuseid, ülesehitust ja tõlgendusvõimalusi ning olulisemaid esindajaid;</li> <li>• kasutab tekstianalüüsis õigesti kirjanduse põhimõisteid;</li> <li>• eristab tekstinäidete põhjal žanre ja kujutamisi viise,</li> <li>• võrdleb teoste sisu, väljenduslaadi ja ülesehitust, kasutades oma väidete kinnitamiseks tekstinäiteid;</li> <li>• avaldab ja põhjendab oma arvamust loetu kohta, kasutades oma väidete kinnitamiseks tekstinäiteid ja tsitaate;</li> <li>• täidab ülesandeid eesmärgipäraselt ja koostööd tehes.</li> </ul>	
<b>3.</b>	<b>Matemaatika</b>	<b>12 EKAP</b>
<b>Eesmärk:</b> õpetusega taotletakse, et õpilane omandab matemaatikapädevused ja probleemilahendusoskuse tasemel, mis toetab mitmekülgset haridusteed elukestvas õppes ning valmistab ette tööturule sisenemiseks.		

<b>Õpiväljundid</b>	<b>Hindamiskriteeriumid</b>
<p>Õpilane:</p> <p>1) rakendab matemaatika- ja eluliste probleemülesannete lahendamisel ning tulemuste kontrollimisel sobivaid meetodeid ja digivahendeid</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• lahendab matemaatilisi ja elulisi probleemülesandeid, eristades erinevaid arvuhulki ning kasutades sobivaid matemaatilisi tehteid (liitmine, lahutamine, korrutamine, jagamine, astendamine, juurimine) ja protsentarvutust;</li> <li>• kasutab õpitud bruto- ja netopalga, hinna kujunemise, maksude ja laenudega seotud arvutustes;</li> <li>• teisendab avaldisi, rakendades tehteid astmete ja juurtega;</li> <li>• lahendab reaalelulise kontekstiga probleemülesandeid võrrandite, võrratuste ning nende süsteemide abil, võttes arvesse hulgateooria seoseid;</li> <li>• kasutab matemaatiliste ja eluliste probleemülesannete lahendamisel ja tulemuste kontrollimisel sobivaid, sh digitaalset tööriistu;</li> </ul>
<p>2) kasutab õpitud matemaatikateadmisi ja -oskusi erinevate valdkondade probleemülesannete lahendamisel, hinnates kriitiliselt nende sobivust ja piiranguid</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• arvutab tasandiliste kujundite übermõõdu ja pindala, rakendades vajalikke valemeid, sh trigonomeetrilisi seoseid, siinus- ja koosinusteoreemi, et lahendada reaalelulisi probleemülesandeid;</li> <li>• võrdleb ja arvutab tahk- ja pöördkehade pindala ja ruumala, avaldab valemitest vajalikke suurusi;</li> <li>• kasutab vektoreid ja joone võrrandeid geomeetriaprobleemülesannete lahendamisel, kontrollides saadud tulemuste õigsust, mh kasutades tarkvaralisi lahendusi;</li> <li>• visualiseerib punkti asukohta, sirgete ja tasandite asendit ruumis, selgitades kahe sirge, sirge ja tasandi ning kahe tasandi vahelise nurga mõistet reaalses mudelis;</li> </ul>
<p>3) selgitab erineval kujul (teksti, tabeli, graafiku, valemitega vms) esitatud matemaatilist infot, kasutades vajaduse korral erinevaid teabeallikaid</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• selgitab funktsiooni mõistet ja üldtähist ning funktsiooni uurimisega seotud mõisteid, leides valemiga esitatud funktsiooni määramispiirkonna, nullkohad, positiivsus- ja negatiivsuspiirkonna;</li> <li>• joonestab ja tõlgendab funktsioonide graafikuid ja nende vastastikust asendit, kirjeldades graafiliselt esitatud funktsiooni omadusi joonise põhjal ning seostades joone kuju ja asendit koordinaatteljestikus selle valemiga;</li> <li>• lahendab logaritm-, eksponent- ja trigonomeetrilisi võrrandeid nii analüütiliselt kui ka graafiliselt;</li> </ul>
<p>4) analüüsib erineval moel esitatud matemaatilisi, sh statistilisi andmeid, hinnates nende usaldusväärsust</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• hindab sündmuse tõenäosust, sõnastades liitsündmuse elementaarsündmuste kombinatsioonina ning kasutades kombinatoorikat ja sündmuse tõenäosuse määramise meetodeid;</li> <li>• lahendab reaalelulisi probleemülesandeid, kogudes ja töödeldes andmeid, sh kasutades tabelarvutusprogramme ning kirjeldades juhuslikku suurust arvkarakteristikute ja diagrammide abil, samuti illustreerides IKT vahendite abil ning tehes järeldusi uuritava nähtuse kohta;</li> </ul>
<p>5) annab hinnangu lahendusprotsessile ja saadud tulemuste tõepärasusele, tehes vajaduse korral parandusi ning esitledes tulemusi loogiliselt ja veenvalt</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• lahendab reaalelulisi probleemülesandeid, kasutades aritmeetilise ja geomeetrilise jada omadusi ning liitprotsendilise kasvamise ja kahanemise mudeleid;</li> <li>• kirjeldab funktsiooni tuletise omadusi ja lahendab ekstreemumülesandeid, kasutades funktsiooni tuletise mõistet ja geomeetrilist tähendust;</li> <li>• arvutab tasandilise kujundi pindala, kasutades algfunktsiooni mõistet ja määratud integraali;</li> <li>• kontrollib saadud tulemuste õigsust süstemaatilise kontrollimise ja võrdlemise abil;</li> <li>• esitab matemaatilist teksti, kasutades korrektseid matemaatilisi termineid ja sümboleid.</li> </ul>

4.	Võõrkeel keeleoskustasemel B1	4,5 EKAP
<b>Eesmärk:</b> õpetusega taotletakse, et õpilane suhtleb õpitavas võõrkeeles nii kõnes kui ka kirjas erinevates ühiskondlikes ja kultuurisituatsioonides motiveeritult ning kriitiliselt mõtleva, iseseisva keelekasutajana.		
<b>Õpiväljundid</b> <b>Õpilane</b> 1) suhtleb õpitavas võõrkeeles, väljendades arvamusi ja kirjeldades kogemusi, kasutades mitmekesist sõnavara ja keelestruktuure peamiselt mitteametlikes olukordades	<b>Hindamiskriteeriumid</b> <b>Õpilane</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>• suhtleb selgelt ja arusaadavalt nii kõnes kui ka kirjas erinevates olukordades, väljendades suhtlemise eesmärgi mõistmist ja saavutades soovitud tulemuse;</li> <li>• väljendab arvamusi ja kirjeldab kogemusi loomulikult ja veenvalt, kasutades tasemele sobivaid keelestruktuure, ning väljendab oma mõtteid arusaadavalt ja täpselt;</li> <li>• rakendab mitmesuguseid keelestruktuure, sealhulgas erinevaid grammatilisi konstruktsioone ja sõnavara suhtluse rikastamiseks;</li> <li>• kasutab peamiselt mitteametlikes suhtlussituatsioonides sobivat igapäevast ja erialast sõnavara, mis võimaldab sujuvat suhtlust erinevates olukordades ja teemadel;</li> </ul>	
2) käitub erinevates suhtlusolukordades vastava kultuuri suhtlus-, keele- ja kultuurinorme arvestavalt	<ul style="list-style-type: none"> <li>• tutvustab kirjalikult ja suuliselt enda ja teiste rahvaste kultuure, sh elukeskkonda, traditsioone ja kultuurinorme, kasutades endale tuttavat sõnavara;</li> <li>• võrdleb teiste kultuuride sarnasusi ja erinevusi omavahel ja enda kultuuriga, kasutades vajaduse korral digitehnoloogilisi vahendeid;</li> <li>• suhtleb võõrkeeles päevakajalistel teemadel, arvestades vestluspartneri kultuurilise eripäraga;</li> </ul>	
3) kasutab õppimiseks erinevaid võõrkeelseid allikaid ja õpistrateegiaid ning kohandab need vastavalt enda vajadustele ja keeletasemele	<ul style="list-style-type: none"> <li>• rakendab õppimise toetamiseks erinevaid võõrkeelseid infoallikaid koos juhendmaterjalidega;</li> <li>• iseloomustab enda võõrkeeleoskust ja kasutab erinevaid õpistrateegiaid;</li> <li>• loeb ja kasutab erinevaid võõrkeelseid tekste ja/või teoseid, kasutades mitmesuguseid asjakohaseid allikaid;</li> <li>• kasutab eetiliselt ja peamiselt iseseisvalt erinevaid infotehnoloogilisi vahendeid;</li> </ul>	
4) võrdleb nii kodumaiseid kui ka rahvusvahelisi võimalusi edasiõppimiseks ja tööturul toimetulekuks	<ul style="list-style-type: none"> <li>• tutvustab üldsõnaliselt oma eriala hetkeseisu tööturul ja edasiõppimise võimalusi;</li> <li>• esitleb suuliselt ja kirjalikult enda erialaseid teadmisi ja oskusi peamiselt iseseisvalt, kasutades vajaduse korral erinevaid digitehnoloogilisi vahendeid;</li> <li>• kirjeldab üldsõnaliselt oma praktika- ja/või töökogemust;</li> </ul>	

<p>5) väärtustab ennastjuhtiva õppijana võõrkeelte oskust, loob ja säilitab õpimotivatsiooni</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• osaleb aktiivselt auditoorses töös ja/või sooritab iseseisvaid ülesandeid, läheneb õppeprotsessile uurivalt;</li> <li>• tutvustab ennast ja/või enda erialast tegevust, väljendades end üldsõnaliselt;</li> <li>• osaleb erinevate võõrkeelte ja kultuuridega seotud tegevuses ja näitab üles meeskondlikkust;</li> <li>• kirjeldab endale olulisi (õpi)probleeme ja/või (õpi)saavutusi ning pakub välja lahendusi, väljendades mõtteid lihtsate lausetega.</li> </ul>	
<p><b>5.</b></p>	<p><b>Võõrkeel keeleoskustasemel B2</b></p>	<p><b>7,5 EKAP</b></p>
<p><b>Eesmärk:</b> õpetusega taotletakse, et õpilane suhtleb õpitavas võõrkeeles nii kõnes kui ka kirjas erinevates ühiskondlikes ja kultuurisituatsioonides motiveeritult ning kriitiliselt mõtleva iseseisva keelekasutajana.</p>		
<p><b>Õpiväljundid</b> Õpilane</p> <p>1) suhtleb õpitavas võõrkeeles edasijõudnud keelekasutajana ladusalt nii kõnes, kirjas kui ka veebisuhtluses eesmärgipäraselt, väljendades erinevaid seisukohti ja arvamusi</p>	<p><b>Hindamiskriteeriumid</b> Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• suhtleb selgelt ja arusaadavalt nii kõnes kui ka kirjas erinevates olukordades, väljendades suhtlemise eesmärgi mõistmist ja saavutades soovitud tulemust;</li> <li>• väljendab arvamusi ja kirjeldab kogemusi loomulikult ja veenvalt, kasutades tasemele sobivaid keelestruktuure, ning väljendab enda mõtteid arusaadavalt ja täpselt;</li> <li>• kasutab mitmekesiseid keelestruktuure, sealhulgas keerulisemaid grammatilisi konstruktsioone, et täpselt, selgelt ja mitmekülgelt väljendada oma mõtteid ja seisukohti;</li> <li>• kasutab laialdast igapäevast ja erialast sõnavara, mis on sobilik nii ametlikes kui ka mitteametlikes suhtlussituatsioonides, demonstreerides keeleoskust erinevates kontekstides;</li> </ul>	
<p>2) käitub erinevates suhtlusolukordades vastava kultuuri suhtlus-, keele- ja kultuurinorme arvestavalt</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• tutvustab kirjalikult ja suuliselt enda ja teiste rahvaste kultuure, sh elukeskkonda, traditsioone ja kultuurinorme, kasutades temaatilist sõnavara;</li> <li>• analüüsib teiste kultuuride sarnasusi ning erinevusi omavahel ja enda kultuuriga, kasutades vajaduse korral digitehnoloogilisi vahendeid;</li> <li>• suhtleb võõrkeeles ladusalt ühiskondlikult olulistel teemadel, arvestades vestluspartneri kultuurilise eripäraga;</li> </ul>	
<p>3) kasutab õppimiseks erinevaid võõrkeelseid allikaid ja õpistrateegiaid ning kohandab neid vastavalt enda vajadustele ja keeletasemele</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• rakendab õppimise toetamiseks erinevaid võõrkeelseid infoallikaid iseseisvalt;</li> <li>• iseloomustab enda võõrkeeleoskust ja kasutab erinevaid õpistrateegiaid;</li> <li>• loeb ja kasutab erinevaid võõrkeelseid tekste ja/või teoseid, kasutades mitmesuguseid asjakohaseid allikaid;</li> <li>• kasutab eetilisel ja iseseisvalt erinevaid infotehnoloogilisi vahendeid;</li> </ul>	

4) võrdleb nii kodumaiseid kui ka rahvusvahelisi võimalusi edasiõppimiseks ja tööturul toimetulekuks	<ul style="list-style-type: none"> <li>tutvustab suuliselt ja kirjalikult oma eriala hetkeseisu tööturul ja edasiõppimise võimalusi;</li> <li>esitleb suuliselt ja kirjalikult enda erialaseid teadmisi ja oskusi iseseisvalt, kasutades vajaduse korral erinevaid digitehnoloogilisi vahendeid;</li> <li>kirjeldab üksikasjalikult oma praktika- ja/või töökogemust;</li> </ul>
5) väärtustab ennastjuhtiva õppijana võõrkeelte oskust, loob ja säilitab õpimotivatsiooni	<ul style="list-style-type: none"> <li>osaleb aktiivselt auditoorses töös ja/või sooritab iseseisvaid ülesandeid, läheneb õppeprotsessile uurivalt;</li> <li>tutvustab ennast ja/või enda erialast tegevust, väljendades end üksikasjalikult;</li> <li>osaleb võõrkeelte ja erinevate kultuuridega seotud tegevuses ja näitab üles meeskondlikkust;</li> <li>kirjeldab endale olulisi (õpi)probleeme ja/või (õpi)saavutusi ning pakub välja lahendusi, põhjendades ja laiendades enda mõttekäike.</li> </ul>

6.

Loodusained

18 EKAP

**Eesmärk:** õpetusega taotletakse, et õpilasest kujuneb vastutustundlik, ennastjuhtiv ja kriitiliselt mõtlev indiviid, kes huvitub teda ümbritsevast keskkonnast, võtab igapäevaelus vastu teaduspõhiseid otsuseid, mõistab jätkusuutliku tehnoloogia ja tootmise olulisust ning väärtustab elurikkust.

<p><b>Õpiväljundid</b> Õpilane</p> <p>1) kasutab loodusainetes omandatud teadmisi ja oskusi keskkonna objektide ja nähtuste ning nendevaheliste põhjuse-tagajärje seoste selgitamiseks</p>	<p><b>Hindamiskriteeriumid</b> Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>kasutab looduses toimuvate protsesside selgitamiseks bioloogia, keemia, füüsika ja geograafia põhimõisteid ja seaduspärasusi;</li> <li>kasutab korrektset bioloogia-, keemia-, füüsika- ja geograafiaalast sõnavara nii suulisel ettekandel kui ka kirjalikult;</li> <li>selgitab bioloogia, keemia, füüsika ja geograafia omavahelisi seoseid ja erinevusi ning tähtsust teaduse ja tehnoloogia, sh inseneeria valdkonnas, rõhutades loovuse ja innovatsiooni rolli;</li> <li>kasutab erinevaid mudeleid (sh arvutisimulatsioone ja matemaatilisi mudeleid) loodusobjektide ja nähtuste uurimisel;</li> <li>koostab teaduslikke meetodeid kasutades loodusnähtuste või protsesside mudeleid;</li> <li>koostab mõistekaarte, diagramme, graafikuid ja andmetabeleid projektides või uurimuslikes ülesannetes olevate andmete visualiseerimiseks;</li> <li>lahendab matemaatiliste võtete ja valemite abil elulisi ja loodusteaduslikke ülesandeid;</li> </ul>
2) sõnastab uurimisküsimusi ja hüpoteese, kavandab ja korraldab loodusteaduslikke uuringuid, analüüsib ja tõlgendab tulemusi ning teeb	<ul style="list-style-type: none"> <li>sõnastab loodusteaduslike mudelite leidmiseks või kontrollimiseks hüpoteese või uurimisküsimusi;</li> <li>kavandab ja viib läbi ohutul viisil loodusteaduslikke uuringuid, kasutades sobivaid katsevahendeid või simulatsioone looduse seaduspärasuste tundma õppimiseks;</li> <li>kasutab sobivaid mõõtevahendeid ja andmeanalüüsi tööriistu, et koguda täpseid ja usaldusväärseid andmeid;</li> <li>teeb kogutud andmete põhjal põhjendatud teaduspõhiseid järeldusi;</li> <li>esitab saadud tulemused suuliselt või kirjalikult, kasutades vajadusel digivahendeid;</li> </ul>

<p>kehtivaid järeldusi ja ennustusi</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• kasutab loodusainetes omandatud teadmisi ja oskusi eluliste probleemide lahendamiseks, rakendades loovat ja kriitilist mõtlemist, digitaalseid tööriistu ja meeskonnatööoskusi;</li> </ul>
<p>3) leiab iseseisvalt usaldusväärset loodusteaduslikku informatsiooni ja kasutab seda erinevate ülesannete lahendamisel</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• kasutab erinevaid infoallikaid, juhendatult analüüsib ja hindab kriitiliselt nende teabe usaldusväärsust, eristab teaduspõhiseid fakte pseudoteaduslikest väidetest ning rakendab fakte loodusprotsesside selgitamisel ja probleemide lahendamisel;</li> <li>• analüüsib erinevaid seisukohti elu päritolu kohta ning selgitab oma arusaamu;</li> <li>• kasutab loodusteaduslike uuringute läbiviimiseks andmeportaale ja digitaalseid teabeallikaid;</li> <li>• kasutab loodusteaduslike ülesannete lahendamiseks ning koostööks kaasõpilastega digitehnoloogiavahendeid;</li> </ul>
<p>4) rakendab loodusainetes omandatud teadmisi ja oskusi probleemide lahendamiseks ja otsuste tegemiseks</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• selgitab kliimamuutuste teket ja rohetehnoloogia mõju ning pakub lahendusi keskkonnasäästliku kliimapoliitika rakendamiseks;</li> <li>• märkab ja lahendab igapäevaelu probleeme ning langetab argumenteeritud otsuseid, kasutades loovat mõtlemist;</li> <li>• kasutab mehhaanika, dünaamika, termodünaamika ja elektroenergeetika seaduseid tehnoloogiliste probleemide lahendamisel;</li> <li>• kasutab reaaleluliste ülesannete lahendamiseks keemiliste elementide perioodilisustabelit, lahustuvustabelit, metallide pingerida ja teisi teabeallikaid;</li> </ul>
<p>5) saab aru teaduse olemusest, seostab loodusteadusi ja tehnoloogiat</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• analüüsib teaduse olemust ning seostab loodusteadusi ja tehnoloogiat, rakendades teadmisi praktilistes olukordades ja luues uuenduslikke lahendusi;</li> <li>• toob näiteid pindpinevuse, kapillaarsuse ja märgamise esinemisest looduses ja tehnikas;</li> <li>• kirjeldab valguse ja heli omadusi ning nende rolli looduses ja tehnoloogias, rakendades laineõpetuse põhimõtteid ja tuues näiteid igapäevastest tehnoloogilistest lahendustest;</li> <li>• selgitab aine olekuid ja faasisiirdeid, rakendades termodünaamika põhimõtteid;</li> <li>• toob esile teabeallikate alusel toidutootmise ja põllumajanduse mõju looduskeskkonnale, pakkudes välja lahendusi kaasaegse tehnoloogia abil;</li> </ul>
<p>6) selgitab kliimamuutuste ja rohetehnoloogia mõju keskkonnale</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• selgitab süsinikuringe ja energiasäästu tähtsust kliimamuutuste kontekstis ning nende mõju globaalsele soojenemisele;</li> <li>• toob näiteid peamistest kliimamuutusi põhjustavatest teguritest ning kliimamuutuse võimalikest tagajärgedest loodusele ja ühiskonnale;</li> <li>• arutleb roheoskuste vajalikkuse ja nende mõju üle elukeskkonnale, kasutades loodusteaduslikku terminoloogiat;</li> <li>• hindab kliimamuutuste mõju veekeskkonnale ja analüüsib juhendamisel vesiviljeluse mõju ökosüsteemidele;</li> <li>• selgitab meetodeid metallide korrosiooni vähendamisel ning arutleb rohetehnoloogia rakendamise võimaluste üle keemiatööstuses;</li> <li>• kirjeldab maailma energiamajanduse muutusi ja nende seoseid kliimapoliitikaga;</li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>toob näiteid rohetechnoloogia rakendamise mõjust erinevates majandusharudes ning selgitab, kuidas see toetab jätkusuutlikkuse parendamist;</li> </ul>	
7) selgitab elurikkuse ja jätkusuutliku arengu olulisust ning kasutab neid põhimõtteid igapäevaelus	<ul style="list-style-type: none"> <li>iseloostab teabeallikate põhjal jätkusuutliku arengu põhimõtteid ning nende rakendamise võimalusi erinevates kontekstides;</li> <li>selgitab teabeallikate põhjal elurikkuse olulisust ning selle säilitamise võimalusi;</li> <li>selgitab hoiakuid ja käitumist, mis näitavad vastutustundlikkust elurikkuse ja jätkusuutliku arengu säilitamisel;</li> <li>järgib tervislikke eluviise, arvestades tervisliku toitumise ja nakkushaigustest hoidumise põhimõtteid;</li> <li>selgitab tööstuse ja tehnoloogia arengu mõju keskkonnale ja globaalsele elurikkusele, kasutades teaduslikele uuringutele põhinevaid andmeid;</li> <li>hindab kemikaalide kasutamist argielus ja nende mõju keskkonnale ja tervisele;</li> <li>arutleb üleilmastumise mõju üle eri eluvaldkondadele, tuues välja selle mõju kestlikule arengule;</li> </ul>	
8) selgitab oma eriala seoseid loodusteaduste ja tehnoloogiaga elukestva õppe kontekstis	<ul style="list-style-type: none"> <li>selgitab loodusteaduste ja tehnoloogiaga seotud elukutsete tähtsust 21. sajandi majanduses;</li> <li>kirjeldab loodusteaduste arengusuundi ja analüüsib, kuidas omandatud teadmisi ja oskusi rakendada karjäärivalikul;</li> <li>seostab loodusteadusi õpitava erialaga;</li> <li>rakendab loodusteaduslikke teadmisi ja oskusi erialases õppes ja tegevuses;</li> <li>kirjeldab õpitava eriala arengut loodusteaduslikust vaatepunktist;</li> <li>selgitab, milliseid loodusseadusi ja ohutusaspekte tuleks valitud erialal arvesse võtta;</li> <li>teeb erialaõppes loodusteaduslikele teadmistele tuginevaid otsuseid ning prognoosib nende tagajärgi, tuginedes sotsiaalsetele, majanduslikele, kõlbelistele ja õiguslastele seisukohtadele.</li> </ul>	
7.	<b>Sotsiaalsained</b>	<b>13 EKAP</b>
<b>Eesmärk:</b> õpetusega taotletakse, et õpilane tuleb toime muutuv maailmas iseenda ja oma lähikonnaga, lähtudes üldinimlikest ja demokraatlikest väärtustest, mõistab ühiskonna arengu põhjuslikke seoseid ning enda rolli vastutustundliku ja keskkonnateadliku ühiskonnaliikmena.		
<b>Õpiväljundid</b> Õpilane 1) iseloostab kaasaegse maailma kujunemist ning Eesti ja maailma ajaloo vahelisi seoseid	<b>Hindamiskriteeriumid</b> Õpilane <ul style="list-style-type: none"> <li>selgitab ajaloolisi ja tänapäeval toimuvaid ühiskondlikke protsesse ning nende põhjuseid ja tagajärgi;</li> <li>eristab ajalooperioode vastavalt nende iseloomulikele tunnustele ning selgitab ajastute vahetumise põhjuseid;</li> <li>selgitab üksikisiku valikute ja otsuste mõju Eesti ja maailma ajaloole;</li> <li>nimetab Eesti ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, selgitab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengule;</li> <li>kirjeldab minevikus elanud inimeste elu ajaloolises kontekstis;</li> <li>võrdleb vähemalt kahte ajaloolist sündmust erinevatest vaatenurkadest ning seob need tänapäeva ühiskonna konkreetsete sündmuste või arengutega;</li> </ul>	

<p>2) mõistab kultuurilise mitmekesisuse väärtust ning kultuuride ja rahvaste rolli selles</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• toob näiteid, kuidas erinevate kultuuride ja rahvaste pärand on mõjutanud tänapäevase maailma kujunemist;</li> <li>• uurib eesti ja maailmakultuuri pärandit ja selgitab selle tähendust kultuurilise mitmekesisuse säilitamisel ja kaitsmisel;</li> <li>• selgitab peamiste religioonide ja ideoloogiliste õpetuste tekkelugu, leviku põhjusi ning mõju ühiskonna arengule minevikus ja tänapäeval;</li> <li>• analüüsib ühiskondlike ja tehnoloogiliste arengute mõju kultuurilisele mitmekesisusele maailmas ja Eestis;</li> </ul>
<p>3) eristab olulist infot ebaolulisest ning tõlgendab andmeid, kasutades allikakriitiliselt erinevaid teabevahendeid</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• hindab kriitiliselt leitud infot, eristab olulist ebaolulisest ning teeb vahet tõenduspõhistel allikatel ja vaeuudistel;</li> <li>• selgitab tehisaru rolli informatsiooni levitamisel ja tõlgendamisel, kasutades tehisaru eetilisel ja eesmärgipärasel;</li> <li>• otsib infot oma kodukoha ja eriala kohta ning esitab seda põhjendatud meediumi vahendusel;</li> <li>• valib kriitiliselt erinevaid teabeallikaid, viidates korrektselt kasutatud allikatele, järgides autoriõiguse ja intellektuaalse omandi nõudeid;</li> <li>• tõlgendab leitud andmeid, kasutades erinevaid teabevahendeid allikakriitiliselt;</li> </ul>
<p>4) selgitab ühiskonnaliikme aktiivset rolli ja vastutust, lähtudes kodanikuaktiivsuse, keskkonnahoiu ning inim- ja kodanikuõiguste olulisusest demokraatlikus ühiskonnas</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• selgitab ühiskonnaliikme rolli ja vastutust tööturul, majanduses ja demokraatliku ühiskonna toimimises;</li> <li>• toob näiteid säästva majanduse, sotsiaalse ettevõtluse, kestlikkuse ja õiglase kaubanduse põhimõtetest ning selgitab nende seost ühiskonnaliikmete vastutusega;</li> <li>• kirjeldab majanduse toimimise põhialuseid ning riigi, tarbija ja ettevõtja rolli, huve, õigusi ja vastutust demokraatlikus ühiskonnas;</li> <li>• analüüsib demokraatia põhimõtteid, inim- ja kodanikuõigusi;</li> <li>• selgitab enda õigusi ja kohustusi Eesti riigi suhtes ning toob konkreetseid näiteid, kuidas neid õigusi ja kohustusi praktikas rakendada;</li> <li>• nimetab aktuaalseid rahvusvahelisi sündmusi, sh kriisilukordi ning oskab kirjeldada nende mõju kodanikele ja ühiskonnale laiemalt;</li> <li>• selgitab tähtsamate rahvusvaheliste organisatsioonide (ÜRO, EL, NATO) toimimist ning enda võimalusi ja vastutust seoses nendega demokraatliku ühiskonna kontekstis;</li> </ul>
<p>5) analüüsib enda isiksust, lähtudes erinevatest rollidest ja kohustustest ühiskonnas</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• toob näiteid põhilistest teguritest, mis mõjutavad inimeste käitumist ja emotsioone;</li> <li>• kasutab erinevaid enesehindamise vahendeid enda isiksuse ja vaimse tervise analüüsiks;</li> <li>• kirjeldab tervislikke eluviise, mis toetavad inimese füüsilist ja vaimset heaolu;</li> <li>• kirjeldab peamisi vaimse tervise häireid, nimetab abi saamise võimalusi vaimse tervise häirete ja kriisi olukorras;</li> <li>• kirjeldab peamisi kriisi-, trauma- ja leinareaktsioone ning nende mõju igapäevaelule;</li> <li>• toob näiteid psühhoaktiivsete ainete mõjust inimese vaimsele ja füüsilisele tervisele;</li> <li>• nimetab erinevaid lähisuhtekonfliktide ja -vägivalla märkamise, ennetamise ning abi saamise viise;</li> <li>• kirjeldab seksuaalsuse erinevaid dimensioone ja individuaalsust ning turvalise seksuaalelu ja -tervise tegureid, sh seksuaalse nõusoleku põhimõtet ja soostereotüüpide mõju inimese seksuaalkäitumisele;</li> <li>• analüüsib ühiskonna ja kultuuri mõju läbi ajaloo kooseluvormidele ja seksuaalsusele ning pereliikmete rollidele;</li> </ul>

6) mõistab ühiskonnas toimuvate protsesside mõju üksikisikule ning paarisuhete ja peremudelite mitmekesisusele	<ul style="list-style-type: none"> <li>• iseloomustab ühiskonnas toimuvate muutuste ja arengute mõju paarisuhete ja peremudelite mitmekesisusele, pereväärtustele ning perekonna rollile inimese elus;</li> <li>• kirjeldab tervislike ja toetavate suhete algatamise ja hoidmise kujunemist ning analüüsib paarisuhte erinevaid etappe;</li> <li>• analüüsib lahkumineku ja lahutuse põhjusi ning mõju pereliikmetele;</li> <li>• kirjeldab vanemluse erinevaid aspekte ja kasvatusstiile ning analüüsib päritolupere mõju inimese arengus;</li> <li>• kirjeldab pereplaneerimise valikuid ja seda mõjutavaid tegureid, iseloomustab raseduse kulgu läbi trimestrite ning peredünaamika muutusi pärast lapse sündi;</li> <li>• toob näiteid pereelu, sh abielu ja laste elu, reguleerivatest õigusaktidest ja analüüsib, kuidas need sätestavad perekonnaliikmete õigusi ja kohustusi;</li> <li>• koostab perekonna eelarve pereliikmete vajadusi, pere majanduslikku olukorda ja võimalusi arvestades.</li> </ul>
----------------------------------------------------------------------------------------------------------------	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

8.	<b>Visuaal- ja helikultuur</b>	<b>4 EKAP</b>
----	--------------------------------	---------------

**Eesmärk:** õpetusega taotletakse, et õpilane huvitub eesti ja maailma visuaal- ja helikultuurist, väärtustab nende rolli enese ja ühiskonna toimimises ning tunneb rõõmu eneseväljendusest

<b>Õpiväljundid</b>	<b>Hindamiskriteeriumid</b>
Õpilane 1) mõistab kunsti ja muusika rolli ja olulisust enese, kogukonna ja ühiskonna toimimises	Õpilane <ul style="list-style-type: none"> <li>• jäädvustab enda valitud vahendiga enese igapäevaelu ja ümbritseva keskkonna looduslikku ning inimese loodud visuaal- ja helikultuuri;</li> <li>• arutleb loodusliku ning inimese loodud visuaal- ja helikultuuri rolli ja olulisuse üle enese, kogukonna ja ühiskonna toimimises;</li> </ul>
2) mõtestab visuaal- ja helikultuuri mitmekesisust Eestis ja maailmas, seostades seda ühiskonna ja tehnoloogia muutumisega ajas	<ul style="list-style-type: none"> <li>• selgitab heli- ja visuaalkultuuri mitmekesisust eesti ja maailma tähtteoste najal kui ajaloolist ja tänapäevast eneseväljendust, kasutades asjakohast põhisõnavara;</li> <li>• arutleb visuaal- ja helikultuuri muutumise üle ühiskonna ja tehnoloogia muutumise mõjul;</li> </ul>
3) väljendab end visuaali või heli kaudu loovprojekti, kasutades erinevaid väljendusvahendeid, -tehnikaid ja -vorme	<ul style="list-style-type: none"> <li>• rakendab erinevaid vahendeid, tehnikaid ja vorme tunnete, mõtete ja kogemuste väljendamiseks loovprojekti;</li> <li>• esitab ja põhjendab loova eneseväljenduse ideed, protsessi ja tulemust üksi või grupis;</li> <li>• arutleb loova eneseväljenduse olulisuse üle isikliku arengu seisukohast.</li> </ul>

9.	<b>Kehakultuur</b>	<b>5,5 EKAP</b>
----	--------------------	-----------------

**Eesmärk:** õpetusega taotletakse, et õpilane on tervislike eluviisidega ja füüsiliselt aktiivne ning omab teadmisi ja oskusi füüsilise, vaimse ja sotsiaalse heaolu hindamiseks ja väärtustamiseks.

<b>Õpiväljund</b>	<b>Hindamiskriteeriumid</b>
-------------------	-----------------------------

<p>Õpilane</p> <p>1) iseloomustab objektiivselt enda kehalist ja sotsiaalset võimekust ning rakendab tervise edendamiseks erinevaid põhimõtteid ja tegevusi</p>	<p>Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• seostab erinevaid liikumisviise enesega ning mõistab nende olulisust enesemääratlemise, sotsiaalsete oskuste ja kodanikupädevuse kujunemisel;</li> <li>• rakendab enda kehalisi ja sotsiaalseid oskusi, lähtudes omandatust, ning seostab neid enda tervisliku seisundiga, tegutsedes ja liikudes nii individuaalselt kui ka grupis;</li> <li>• osaleb erinevates liikumistegevustes ja mängudes individuaalselt või koos kaaslastega;</li> </ul>
<p>2) arendab vaimset ja füüsilist tasakaalu, on ennastjuhtiv ning omab pädevusi, mis toetavad terviseteadliku, vaimselt ja füüsiliselt aktiivse inimese kujunemist</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• analüüsib enda vaimse tervise seisundit, kasutades selleks teaduspõhiseid enesehindamise tööriistu ja tehnikaid;</li> <li>• rakendab igapäevaelus liikumis- või treeningpäevikut, et toetada enda vaimset heaolu;</li> <li>• koostab nädala toitumiskava, lähtudes organismi vajadustest ja toidugruppide mitmekesisusest, jälgides makro- ja mikrotoitainete soovitusi ning arvestades enda tervise eripärasid, toidukordade regulaarsust ning toidu soetamise võimalusi;</li> <li>• iseloomustab enda unerežiimi etteantud näitajate põhjal ning selgitab kvaliteetse une vajadust vaimse ja füüsilise heaolu tagamiseks;</li> <li>• toob näiteid, kuidas virtuaalmaailmas ja ekraanide ees veedetud aeg võib kahjustada und ja vaimset tervist;</li> </ul>
<p>3) rakendab teadlikult erinevaid liikumistegevusi ning näeb liikumist ja tantsu kultuuri osana ning iseennast selle kujundajana</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• näeb liikumisharrastust ja sporti eesti kultuuri osana ja rahvusliku identiteedi kujundajana;</li> <li>• lähtub erinevates liikumistegevustes ohutustehnika nõuetest ning hea tava põhimõtetest;</li> <li>• osaleb aktiivselt liikumis- või tervise edenduse ürituse organiseerimise meeskonnas ning tagasisidestab hiljem oma tegevusi ja nende mõju ürituse edule, tuues edaspidi välja parandusvõimalused;</li> <li>• osaleb aktiivselt kogukonna liikumis- või tervise edenduse üritustel, näidates üles isiklikku initsiatiivi ja levitades infot nende kohta, et kaasata uusi osalejaid;</li> <li>• selgitab liikumise olulisust kultuuri, tantsu ja alternatiivsete liikumisviiside kaudu, tuues esile liikumise mõju, sh selle kohta sotsiaalmeedias leiduva info tõepärasuse ning võimalikud ohud tervisele ja heaolule;</li> </ul>
<p>4) iseloomustab ennast sportliku eneseväljenduse abil ning kirjeldab oma rolli tervisliku elukeskkonna loojana sotsiaalsest, kultuurilisest või tervislikust taustast sõltumata</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• selgitab tervise tugevdamise, liikumise ja harjutamise võimalusi linnaruumis ja looduses, arvestades erinevate sihtrühmade sotsiaalsete, kultuuriliste, aga ka tervisest ja keskkonnast tulenevate võimalustega;</li> <li>• kaardistab kodukoha ja kooli lähedal paiknevad liikumisrajad, harjutusväljakud ja liikumisvõimalused, analüüsib nende kasutusvõimalusi lähtuvalt kasutaja vanusest, arengust ning tervisest tulenevatest vajadustest ja piirangutest;</li> <li>• seostab erinevaid keskkondi liikumisvõimalustega ning nende regulaarset kasutamist tervise, liikumisrõõmu ja isikliku väärtussüsteemiga;</li> <li>• tagasisidestab virtuaalses keskkonnas veedetud tegevuste ja aja mõju vaimsele ja füüsilisele tervisele ning sotsiaalsele käitumisele;</li> <li>• kasutab mobiilirakendusi (näiteks Spordivägi vms) liikumisharjumuse kujundamiseks ja kehalise aktiivsuse jälgimiseks;</li> <li>• analüüsib oma füüsilist arengut, tuginedes mooduli alguses ja lõpus sooritatud Kaitseväge kehaliste võimete</li> </ul>

	testi tulemustele;	
5) kujundab enda igapäevast vaimset ja füüsilist töökeskkonda ning tervist toetavat jätkusuutlikku teed eneseanalüüsi ja eriala valiku toel	<ul style="list-style-type: none"> <li>• selgitab töö iseloomust tulenevaid terviseriske ning rakendab ennetavaid ja tervist toetavaid teaduspõhiseid praktikaid nii töökeskkonnas kui ka isiklikus elus;</li> <li>• märkab sümptomeid, mis viitavad ületöötamisele või läbipõlemisele, ning teab, kuidas neid leevendada või kuhu vajaduse korral abi saamiseks pöörduda;</li> <li>• seostab tööalase sotsiaalse suhtluse ja võrgustumise olulisust enesearengu ja vaimse tervise hoidmisega, tuues esile nende positiivse mõju isiklikule ja professionaalsele arengule.</li> </ul>	
<b>10.</b>	<b>Riigikaitseõpetus</b>	<b>1,5 EKAP</b>
<b>Eesmärk:</b> Õpetusega taotletakse, et õpilane mõistab Eesti riigikaitse korraldust ja selle laia käsitust ning oma võimalusi ja kohustusi riigikaitsega seonduvalt.		
<b>Õpiväljundid</b> Õpilane	<b>Hindamiskriteeriumid</b> Õpilane:	
1) mõistab maailma ja Euroopa sõjaajaloo olulisemate sündmuste vahelisi seoseid, sh seoseid relvastuse arenguga, ning nende sündmuste tagajärgi ja mõju Eesti riigile, ühiskonnale ja inimeste saatusele	<ul style="list-style-type: none"> <li>• selgitab maailma ja Euroopa sõjaajaloo olulisemaid sündmusi, kasutades mõisteid <i>sõjalised koormised, rüütlivägi, palgaarmee, nekrutikohustus, massiarmee, tankiarmee, sõjaväekohustus, positsioonisõda, maailmasõda</i>;</li> <li>• analüüsib maailma ja Euroopa sõjaajaloo olulisemate sündmuste (sh sõdade) tagajärgi ja mõju Eesti riigile, ühiskonnale ja inimeste saatusele (oma perekonna näitel);</li> <li>• selgitab näidete varal relvastuse arengut ja sellega kaasnenud olulisemaid muutusi sõjapidamise viisides läbi ajaloo;</li> </ul>	
2) selgitab külma sõja aegsete ning tänapäevaste sõjaliste kriiside ja relvakonfliktide erinevusi ning mõju rahvusvahelisele julgeolekule	<ul style="list-style-type: none"> <li>• võrdleb rahvusvahelist julgeolekukeskkonda külma sõja ajal ja tänapäeval, kasutades mõisteid <i>sõda, sõjaline kriis, relvakonflikt, terrorism, infosõda ja hübriidsõda, traditsiooniline ja asümmeetriline oht, küberturvalisus, massihävitusrelv, heidutus</i>;</li> <li>• nimetab julgeoleku riske ja ohte, sh ohud Eesti julgeolekule tänapäeval, ning toob esile nende ennetamise võimalusi, lähtudes psühholoogilise kaitse viiest toimealast;</li> <li>• iseloomustab võrdlevalt olulisemaid rahvusvahelisi sõjalisi kriise ja relvakonflikte nii külma sõja ajal kui ka tänapäeval;</li> <li>• analüüsib juhendamisel olulisemate rahvusvaheliste sõjaliste kriiside ja relvakonfliktidega seotud arenguid ning kirjeldab nende reguleerimiseks ja ohjamiseks kasutatavaid meetmeid;</li> <li>• toob teabeallikate põhjal näiteid NATO, Euroopa Liidu ja ÜRO rahvusvahelistest missioonidest ja rahuvalveoperatsioonidest, kus Eesti kaitsejõud on osalenud rahvusvaheliste konfliktide ennetamises ja ohjamises ning konfliktijärgses rahu tagamises;</li> <li>• iseloomustab peamisi julgeolekuga tegelevaid rahvusvahelisi organisatsioone, nagu ÜRO, OSCE, NATO, Euroopa Liit, tuues esile nende olulisemad ülesanded sõjaliste kriiside ja relvakonfliktide lahendamisel ja kasutegurid Eestile;</li> </ul>	

	<ul style="list-style-type: none"> <li>• selgitab sõjasündmuste põhjal massihävitusrelvade põhitüüpe, nende kasutamise eesmäärke ja tagajärgi;</li> </ul>
<p>3) selgitab Eesti julgeoleku- ja kaitsepoliitika eesmäärke maailma ja Euroopa julgeoleku kontekstis</p> <p>4) selgitab Eesti riigikaitse eesmäärke, ülesandeid ja korraldust ning nende seotust teiste ühiskonnaelu valdkondadega, lähtudes Eesti riigikaitse laiast käsitusest</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• nimetab Eesti julgeoleku- ja kaitsepoliitika eesmäärke rahvusvahelise julgeolekukeskkonna kontekstis, lähtudes riigikaitse alusdokumentidest ja õigusaktidest;</li> <li>• arutleb Eesti rolli üle NATO-s, selgitades organisatsiooni mõju Eesti julgeoleku- ja kaitsepoliitikale;</li> <li>• selgitab Eesti riigikaitse laia käsituse põhimõtteid, eesmärki ja korraldust, kasutades riigikaitse alusdokumente ja õigusakte;</li> <li>• kirjeldab Eesti riigikaitse juhtimist, tuues esile erinevate osaliste ülesanded;</li> <li>• võrdleb Kaitseväge ja Kaitsealiidu põhiülesandeid, struktuuri ja juhtimist õigusaktide alusel;</li> <li>• eristab näitliku materjali alusel Kaitseväge ja Kaitsealiidu sümboolikat;</li> <li>• eristab ja järjestab näitlike materjalide alusel väeliikide (maa-, mere- ja õhuväge) auastmeid;</li> <li>• selgitab õppematerjalide alusel kaitseväelase vormiriietuse kandmise reegleid;</li> </ul>
<p>5) tunneb Eesti Vabariigi kaitseväeteenistuse olemust, tähtsust ja selles osalemise võimalusi ning üksikisiku kohustusi, tuginedes vastavatele regulatsioonidele</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• iseloomustab kaitseväeteenistuse olemust, tuginedes õigusaktidele ja kasutades mõisteid <i>kaitseväekohustus</i>, <i>kaitseväekohustuslane</i>, <i>kaitseväeteenistuskohustus</i>, <i>kutsealune</i>, <i>ajateenija</i>, <i>ajateenistus</i>, <i>tegevteenistus</i>, <i>reservteenistus</i>, <i>reservis olev isik</i> ja <i>õppekogunemine</i>;</li> <li>• võrdleb aja-, asendus-, reserv- ja tegevteenistuse eesmäärke ja korraldust, tuginedes õigusaktidele;</li> <li>• kirjeldab enda võimalusi ja kohustusi riigikaitstes osalemisel, lähtudes õigusaktidest;</li> <li>• iseloomustab kaitseväelase elukutset ja tähtsust Eesti Vabariigis, tuues esile ohvitseriks ja allohvitseriks õppimise võimalusi;</li> </ul>
<p>6) omab ülevaadet riivilise liikumise kujunemisloost, rivikorra tähtsusest ja rivikäsklustest Kaitseväes</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• kirjeldab näidete abil rivikorra kujunemise ajalugu, kasutamise vajadust ja tähtsust Kaitseväes;</li> <li>• selgitab rivikorra tähtsust tänapäeval meeskonnatunnetuse ja ühtekuuluvuse ning distsipliini alusena;</li> <li>• demonstreerib arusaamist rivikäsklustest ja esmaseid rivivõtteid paigal ja liikumisel;</li> </ul>
<p>7) selgitab õigusaktidele tuginedes relva ja laskemoona ohutu käsitsemise põhimõtteid, relva kandmise kultuuri ning relva kasutaja vastutust</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• iseloomustab teabeallikate alusel erinevaid relva- ja laskemoona liike, nende ohutu käsitsemise põhimõtteid ja kasutamisega kaasnevat vastutust;</li> <li>• kirjeldab Kaitseväes ja Kaitsealiidus kasutatavaid relvi ja relvasüsteeme, tuues esile nende kasutamise eesmärgid;</li> <li>• kirjeldab etapi viisi relva ja padrundi tööpõhimõtteid;</li> <li>• kirjeldab kuuli lennujoont ja seda mõjutavaid tegureid;</li> </ul>
<p>8) oskab kasutada topograafilist kaarti ja kompassi etteantud sihtpunkti jõudmiseks</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• nimetab Eesti kaitseväes kasutatavaid topograafilisi kaarte, arvestades nende kasutamise eesmäärke;</li> <li>• määrab paberkaardil kasutatava mõõtkava, teisendades seda maastikul sammupaaridesse;</li> <li>• iseloomustab etteantud topograafilisel kaardil olevaid objekte ning nendevahelisi ruumilisi seoseid, arvestades kasutatavaid leppemärke ja tähistusi;</li> <li>• määrab kaardil malliga direktsiooninurga ja looduses maastikul kompassi järgi asimuudi, arvestades direktsiooninurga ja asimuudi erinevusi ning põhjuseid;</li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>• läbib meeskonnatööna kaardi ja kompassi abil etteantud teekonna;</li> </ul>
9) on omandanud esmased esmaabivõtted ja oskab tegutseda õnnetusjuhtumi korral	<ul style="list-style-type: none"> <li>• selgitab, kuidas tegutseda õnnetusjuhtumi korral, st millal ja kuidas abi kutsuda, esmaabi anda ja kannatanut transportida;</li> <li>• selgitab, kuidas kaitsta ennast ja abivajajat võimalike ohtude eest, mis võivad õnnetuskohal esineda;</li> <li>• demonstreerib esmaseid esmaabi andmise võtteid lähtuvalt õnnetusjuhtumist;</li> <li>• kirjeldab erinevate ohtude tekkimise võimalusi välitingimustes ja selgitab nende ennetamise ja lahendamise võimalusi, kaitstes ennast ja kaaslasi ohtude eest;</li> </ul>
10) kirjeldab Eestis toimuda võivaid hädaolukordi ja ohte siseturvalisusele elanikkonnakaitse kontekstis ning nendes tegutsemise põhimõtteid indiviidi ja riigi tasandil	<ul style="list-style-type: none"> <li>• kirjeldab Eestis toimuda võivaid hädaolukordi ja võimalikku tegutsemist nende korral, tuginedes siseturvalisuse alusdokumentidele ja õigusaktidele;</li> <li>• teeb kokkuvõtte erinevate osapoolte (sh ametkondade) ülesannetest hädaolukordade lahendamisel ja siseturvalisuse tagamisel, kasutades alusdokumente ja õigusakte;</li> <li>• selgitab elanikkonnakaitse olemust ning selle korraldust riigis ja oma kodukohas;</li> <li>• selgitab enda ja oma pere võimalikku ettevalmistust elutähtsate teenuste katkemise korral;</li> <li>• kirjeldab enda käitumist ja teiste abistamist erinevate hädaolukordade puhul;</li> <li>• leiab iseseisvalt teavet reisimisega kaasnevatest ohtudest nii kodumaal kui ka välisriiki reisis.</li> </ul>

### 3. Valikõpingute moodulite „Ettevõtlusõpe“ ja „Riigikaitseõpetuse välilaager“ kirjeldused kutsekeskharidusõppe õppekavas

Koolil on kohutus pakkuda kutsekeskharidusõppe õppekavades õpilastele ettevõtlusõppe ja riigikaitseõpetusega seonduvaid valikõpinguid, mis on ühesuguse nimetuse, õppe mahu ja õpiväljunditega kõigis õppekavades ja mille kirjeldused on esitatud alljärgnevalt:

Mooduli nr	Mooduli nimetus	Mooduli õppe maht Eesti kutsehariduse arvestuspunktides (EKAP)
1.	Ettevõtlusõpe	4–6 EKAP
<b>Mooduli eesmärk:</b> õpetusega taotletakse, et õpilane omandab teadmised, oskused ja hoiakud, mis võimaldavad tal olla ettevõtlik töötaja ja luua iseendale töökoht		
<b>Märkus:</b> Ettevõtlusõppe mooduli õppe maht on 4 arvestuspunkti. Juhul, kui kool soovib pakkuda õpilastele laiemat ettevõtlusalast ettevalmistust kas teeninduse, tööstuse või loometegevuse valdkonnas, tõuseb õppe maht 6 EKAP-ni täiendava õpiväljundi omandamiseks.		
<b>Õpiväljundid</b> Õpilane 1) mõistab ärivõimalusi, lähtudes iseenda eeldustest ja oskustest ning keskkonna	<b>Hindamiskriteeriumid</b> Õpilane <ul style="list-style-type: none"> <li>• kirjeldab enda võimalusi tegutseda ettevõtjana või ettevõtliku töötajana, lähtudes õpitava eriala ettevõtluskeskkonnast;</li> <li>• selgitab juhendi alusel ettevõtte toimimist olemasolevas ettevõtluskeskkonnas;</li> </ul>	

toetavatest ja piiravatest teguritest	<ul style="list-style-type: none"> <li>• arutleb meeskonnas kavandatud äriidee teostatavuse üle;</li> </ul>
2) kavandab turundustegevused äriidees kirjeldatud tootele, tarbijale ja turutingimustele	<ul style="list-style-type: none"> <li>• iseloomustab meeskonnatööna sihtrühmi ja turgu lähtuvalt tootest;</li> <li>• selgitab meeskonnatööna valitud turundustegevusi lähtuvalt sihtrühmast, turust ja tootest;</li> </ul>
3) mõistab ettevõtte eelarvestamise, finantseerimise ja majandusarvestuse põhimõtteid, lähtudes õigusaktidest ja heast tavast	<ul style="list-style-type: none"> <li>• koostab juhendi alusel meeskonnatööna ettevõtte investeringute ja tegevuskulude eelarve ning müügiprognoosi;</li> <li>• selgitab meeskonnatööna ettevõtte finantseerimisvõimalusi, kasutades teabematerjale;</li> <li>• selgitab juhendi alusel majandusarvestuse põhimõtteid, lähtudes õigusaktides sätestatud nõuetest ja heast tavast;</li> </ul>
4) kavandab ettevõtlustegevuse õpitavas valdkonnas, lähtudes äriideest ja ettevõtluskeskkonnast	<ul style="list-style-type: none"> <li>• koostab ärimudeli meeskonnatööna, lähtudes valitud strateegiast;</li> <li>• kirjeldab asutamistsprotsessi vastavalt valitud ettevõtlusvormile;</li> <li>• hindab juhendatud meeskonnatööna ettevõtte tasuvust lähtuvalt ärimudelitest.</li> </ul>
<b>Täiendav õpiväljund teenindusega seonduva ettevõtluse suunal</b>	
	<b>2 EKAP</b>
<b>Õpiväljund</b> Õpilane 5) kavandab teenindusprotsessi, lähtudes teenusedisaini põhimõtetest	<b>Hindamiskriteeriumid</b> Õpilane <ul style="list-style-type: none"> <li>• kirjeldab teenuse vastavust ärimudelile, lähtudes sihtrühma eripärast;</li> <li>• kirjeldab kliendi teekonna, lähtudes teenusedisaini põhimõtetest ja kvaliteedinõuetest;</li> <li>• kavandab teenuse müügi, lähtudes sihtrühma eripärast.</li> </ul>
<b>Täiendav õpiväljund tootmisega seonduva ettevõtluse suunal</b>	
	<b>2 EKAP</b>
<b>Õpiväljund</b> Õpilane 5) kavandab tootmisprotsessi, lähtudes ärimudelitest	<b>Hindamiskriteeriumid</b> Õpilane <ul style="list-style-type: none"> <li>• selgitab tootmisprotsessi vastavust kavandatud ärimudelile;</li> <li>• kavandab tootmisprotsessiks vajaliku tarneahela;</li> <li>• arvutab toote omahinna, arvestades kavandatud tootmisprotsessi;</li> <li>• põhjendab turundustegevused lähtuvalt tootest ja ärimudelitest.</li> </ul>
<b>Täiendav õpiväljund loometegevusega seotud ettevõtluse suunal</b>	
	<b>2 EKAP</b>
<b>Õpiväljund</b> Õpilane 5) kavandab loovusel, oskusel või andel põhinevast loominguilisest ideest toote või teenuse	<b>Hindamiskriteeriumid</b> Õpilane: <ul style="list-style-type: none"> <li>• kirjeldab tootearenduse põhimõtteid, lähtudes ärimudelitest;</li> <li>• arvutab toote omahinna, arvestades toote või teenuse eripäraga;</li> <li>• kavandab tooteesitluse ja müügi, lähtudes sihtrühmast.</li> </ul>

2.	Riigikaitseõpetuse välilaager	1,5 EKAP
<p><b>Eesmärk:</b> õpetusega taotletakse, et õppija rakendab riigikaitseõpetuse moodulis omandatud teadmisi ning omandab välilaagri tingimustes toimetulekuks vajalikud oskused.</p>		
<p><b>Märkus:</b> õppetegevus välilaagris viiakse läbi Kaitseväe ja Kaitseliidu ohutuseeskirjade ja väljaõpet reguleerivate eeskirjade alusel ning see toimub Kaitseliidu või Kaitseväe struktuuriüksuses või nende korraldatud kohas. Relva- ja laskeõpe viiakse läbi vaid juhul, kui lasketiirus on võimalik tagada õppeks vajalikud tingimused, vahendid, sh isikukaitsevahendid ja pädevad õppe läbiviijad. Kui see ei ole võimalik, siis jääb õpiväljund nr 5 saavutamata, aga see ei mõjuta mooduli kokkuvõtva hinde kujunemist.</p>		
<p><b>Õpiväljundid</b>  <b>Õpilane</b>  1) rajab meeskonna liikmena nõuetekohase välilaagri, kasutades olemasolevaid vahendeid ja allüksuse varustust ning järgides etteantud reegleid ja keskkonnasäästlikkuse põhimõtteid  2) käitub välilaagri ajal vastavalt kehtestatud reeglitele</p>	<p><b>Hindamiskriteeriumid</b>  <b>Õpilane:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• valib ja komplekteerib vastavalt ilmastikule ja riigikaitseõpetuse välilaagris eesootavatele tegevustele isikliku varustuse, tuginedes etteantud nimekirjale;</li> <li>• pakib välilaagriks oma koti etteantud nimekirja alusel;</li> <li>• püstitab meeskonnatööna välitingimustes majutus-, söögi- ja hügieenialad, järgides välitingimustes toitlustamise ja hügieeni reegleid ning keskkonnasäästlikkuse põhimõtteid;</li> <li>• valmistab välitingimustes sooja toitu, lähtudes olemasolevatest toiduainetest ja arvestades hügieeninõudeid välitingimustes;</li> <li>• rakendab vajalikke meetmeid, et ennetada looduses reostuse ja metsatulekahjude teket;</li> <li>• selgitab individuaal- ja allüksuses kasutatava varustuse otstarvet ja kasutamise reegleid;</li> <li>• kasutab välitingimustes hakkamasaamiseks vajalikku üksikisiku ja meeskonna varustust eesmärgipäraselt ja reeglite kohaselt;</li> <li>• tagab enda isikliku hügieeni ja hooldab oma isikliku varustust vastavalt etteantud juhiste;</li> <li>• täidab antud ülesandeid vastutustundlikult ja tähtaegselt, arvestades kehtestatud reeglitega;</li> </ul>	
<p>3) orienteerub maastikul kompassi ja topograafilise kaardi abil</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• iseloomustab öisel maastikul orienteerumist piiravaid tegureid, tuginedes juhistele;</li> <li>• määrab oma asukoha maastikul kaardi ja kompassi abil;</li> <li>• orienteerub meeskonnas topograafilise kaardi ja kompassi järgi vähe- ja keskmiselt liigendatud maastikul nii päeval kui ka öösel;</li> <li>• kasutab peamisi moondamis- ja varjatud liikumisviise, arvestades maastikku ja päevavalguse piisavust;</li> </ul>	
<p>4) oskab anda esmaabi ja transportida kannatanut välitingimustes</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• selgitab esmaabi põhimõtetele tuginedes kannatanu seisundi hindamise võimalusi ja kannatanule välitingimustes abiandmise iseärasusi, sh võimalikke ohte kannatanu asendi muutmisel;</li> <li>• selgitab, millega tuleb arvestada esmaabi andjal enda ohutuse tagamisel, arvestades õnnetussituatsiooni ja esmaabi andmise üldiste põhimõtetega;</li> <li>• demonstreerib nõuetekohaselt esmaabivõtteid lavastatud õnnetuse korral kannatanu abistamiseks;</li> <li>• demonstreerib käepäraste ja meditsiiniliste abivahendite kasutamist lähtuvalt kannatanu vigastusest;</li> <li>• demonstreerib erinevaid kannatanu transportimise võtteid, lähtudes vigastusest;</li> </ul>	

<p>Juhul kui välilaagris on võimalik läbi viia laskeõpet lasketiirus, siis:</p> <p>5) käsitseb juhendaja kontrolli all tsiviil- või mittesõjarelva ja laskemoona, järgides etteantud nõudeid ja ohutuseeskirju</p>	<ul style="list-style-type: none"><li>• käitub lasketiirus kehtestatud reeglite ja laskmiskäskluste järgi;</li><li>• demonstreerib erinevaid laskeasendeid vastavalt antud laskmiskäsklustele ja kasutab õiget päästmistehnikat;</li><li>• sooritab ohutult tiirulaskmise praktilisi harjutusi juhendaja kontrolli all, järgides relva ja laskemoonaga ümberkäimise ohutuseeskirju ja -nõudeid.</li></ul>
--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------